

‘En wij zijn hier immers om haar te redden?’

De legitimatie van het voortbestaan van de koloniale verhouding tussen Nederland en Indonesië door de Nederlandse Legervoortlichtingsdienst in 1946 en 1947

Bachelorscriptie Geschiedenis
Universiteit Utrecht

Laurian Kuipers
4284941
Tjalkstraat 4BisA, 3534 PA, Utrecht
l.kuipers2@students.uu.nl
Januari 2018
Begeleider: Tessa Lobbes
8652 woorden

Bronvermelding voorblad

Het citaat uit de titel: Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam (hierna: IISG) ZK 64044, *Wapenbroeders: uitgave van en voor de Nederlandsche Strijdkrachten in Ned-Indië* (Batavia) (hierna: *Wapenbroeders*), 30 juli 1946 (1-9), 'Noot van de Redactie', 8.

Afbeelding: Nationaal Archief, Den Haag, 2.24.04.03, Fotocollectie Dienst voor Legercontacten Indonesië, 'Een redacteur leest een exemplaar van het tijdschrift *Wapenbroeders*, gezeten aan een bureau met schrijfmachine. Hij leest een artikel over de dienst Welfare', oktober 1947.

Inhoudsopgave

Samenvatting 4

Inleiding 5

1. Nederlands versus Indonesisch vrijheidsstreven..... 10

2. Man en vrouw of kind en voogd 17

3. West versus Oost..... 24

Conclusie..... 30

Bronnen 32

    Primair 32

    Secundair 32

Samenvatting

In deze scriptie wordt onderzocht hoe de Nederlandse Legervoorlichtingsdienst (LVD) het militaire optreden in Indonesië legitimeerde in de jaren 1946 en 1947. Er is specifiek gekeken naar de beeldvorming die door de LVD werd verspreid om het voortbestaan van de kolonie Nederlands-Indië te onderbouwen. De scriptie is geschreven vanuit een postkoloniale invalshoek en maakt gebruik van postkoloniale theorieën over Westerse beeldvorming. Uit het onderzoek is gebleken dat de beeldvorming van de LVD in drie thema's kan worden opgesplitst. Ten eerste werden verschillende vormen van vrijheidsstreven tegenover elkaar gezet: dat van de Nederlandse soldaten als 'ware' vrijheid, tegenover het terroristische vrijheidsideaal van de Indonesische Republiek, waartegen de wederom ware vrijheid van de bevolking moest worden beschermd. Ten tweede werd de koloniale verhouding familiaal neergezet, met Nederland als leidende man of opvoedende voogd die Indonesië, als vrouw of kind, moest begeleiden. Ten derde werd er in de beeldvorming gespeeld en geworsteld met enerzijds de overeenkomsten tussen Oost en West en de beoogde rijkseenheid, tegenover de ondervonden tegenstellingen anderzijds. Deze drie thema's samen vormen een overzicht van de beelden die door de LVD werden gebruikt. Het onderzoek maakt ook duidelijk dat deze beeldvorming uiteindelijk meer complex en genuanceerd was dan hoe Westerse beeldvorming van de koloniale verhoudingen meestal wordt beschreven. Een voorzichtige nuance van deze theorieën wordt daarom aangevoerd.

Inleiding

Op 2 december 2016 besloot de Nederlandse regering een diepgaand onderzoek in te stellen naar het geweld dat met de dekolonisatieoorlog in Indonesië tussen 1945 en 1950 gepaard ging. Het onderzoeksprogramma, *Dekolonisatie, geweld en oorlog in Indonesië, 1945-1950*, wordt uitgevoerd door het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde, het Nederlands Instituut voor Militaire Historie en NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust en Genocidestudies. Er wordt voornamelijk onderzoek gedaan naar het structureel grensoverschrijdende geweld van Nederlandse militairen; of dit daadwerkelijk plaats heeft gevonden zoals bijvoorbeeld beschreven door Limpach in *De brandende kampongs van generaal Spoor* (2016), en wat de omvang en oorzaken van het geweld zijn geweest.¹ Dit onderzoek komt na langdurige en veelvuldige kritiek op de Excessennota van 1969, die het resultaat was van eerder onderzoek van de Nederlandse regering, maar waarin enkel over ‘excessen’ werd gesproken en geen aandacht werd besteed aan de structurele elementen van het geweld.² De huidige aandacht voor Nederlandse oorlogsmisdrijven in Indonesië staat in schril contrast met de houding tegenover deze daden in de bronnen die voor deze scriptie onderzocht zijn.

Er wordt hier gekeken naar uitgaven van de Nederlandse Legervoorlichtingsdienst (LVD) uit de jaren 1946 en 1947. De LVD regelde, zoals de naam aangeeft, de voorlichting aan soldaten. In de teksten wordt eventueel Nederlands grensoverschrijdend geweld niet genoemd; de strijd wordt juist telkens weer gelegitimeerd. In de bestudeerde jaren was de Indonesische dekolonisatieoorlog in volle gang: de ‘eerste politionele actie’ vond plaats in juli 1947. De Nederlandse soldaten vochten voor het behoud van de Nederlandse kolonie. Het was van groot belang om tegenstand of ongemotiveerd optreden te voorkomen. Dit geeft meteen het belang van de uitgaven van de LVD aan: met deze teksten kon de legerleiding haar soldaten bereiken en door middel van propaganda kon de oorlog worden gelegitimeerd. De uitgezonden dienstplichtigen en vrijwilligers hadden voorlichting nodig over het land waar zij naartoe gingen, de vijand die ze tegen zouden komen en het hogere doel waarvoor zij zouden strijden. De voorlichting was hierdoor propagandistisch van aard en uiteraard verre van

---

¹ NIOD, ‘Dekolonisatie, geweld en oorlog in Indonesië, 1945-1950’ <https://www.niod.nl/nl/projecten/dekolonisatie-geweld-en-oorlog-indonesi%C3%AB-1945-1950> (4 december 2017).

² Martijn Eickhoff, ‘Weggestreept verleden? Nederlandse historici en het Rawagededebat’, *Groniek: historisch tijdschrift* 194 (2013), 53-67, aldaar 60.

objectief. Het werd ingezet om de soldaten blijvend te motiveren voor de strijd en het moreel hoog te houden, waarvoor een specifiek strategisch narratief werd opgezet.³

De jaren 1946 en 1947 zijn hierin van groot belang, aangezien de eerste Nederlandse soldaten (uiteindelijk in totaal ongeveer 120.000 manschappen)⁴ in september 1946 werden uitgezonden en de ‘eerste politionele actie’ in de zomer van 1947 plaatsvond. De noodzaak van overtuigende voorlichting nam in deze periode dus enorm toe, wat het tot een interessant onderzoeksonderwerp maakt. Binnen deze scriptie wordt gesproken over de Indonesische onafhankelijkheids- of dekolonisatieoorlog, die duurde van 1945 tot 1950, in plaats van twee losstaande Nederlandse ‘politionele acties’ in 1947 en 1948. Het slechts spreken over twee ‘politionele acties’, uitgevoerd door het Nederlandse leger om ‘rust en orde te herstellen’ toen dat nodig werd geacht, doet afbreuk aan zowel de Indonesische ervaringen tijdens deze jaren, als aan de ervaringen van de Nederlandse soldaten die ook buiten deze ‘acties’ tegen de Indonesiërs hebben gevochten. Door te spreken over een onafhankelijkheidsoorlog, wordt de tijdsduur van het conflict niet beperkt tot de twee ‘acties’ en wordt het in een bredere internationale context van dekolonisatie geplaatst.

Vanaf september 1946 werden Nederlandse soldaten naar Indonesië uitgezonden om in te grijpen in de, vanuit Nederlands perspectief gezien, opstandige kolonie. De ‘politionele acties’ (21 juli 1947 - 5 augustus 1947 en 19 december 1948 - 5 januari 1949) waren tegen de nationalistische Republiek Indonesië, die de onafhankelijkheid had uitgeroepen, gericht om het Nederlands gezag over de verloren gebieden te herstellen. Deze twee georganiseerde offensieve periodes maken deel uit van de onafhankelijkheidsoorlog die grotendeels als guerrillaoorlog te typeren is. Nederland wilde zijn kolonie behouden en weigerde toe te geven aan de onafhankelijkheidseisen van de Republiek. Bank omschrijft de motivaties van Nederland om Indonesië binnen het koninkrijk te houden als ‘rubber, religie, rijk’. Dit is een variant op de ‘gold, God, glory’ die als motivaties van het Britse koloniale rijk zijn aangevoerd. Rubber, religie, rijk verwijzen respectievelijk naar de economische voorspoed, de beschavingsmissie en het politieke prestige die voor Nederland verbonden waren aan het bezit van de kolonie.⁵

---

³ Florence Imandt, *De onverbloemde waarheid: Interne legervoortlichting met betrekking tot Indonesië 1954-1950, en de relatie met moreel* (Doctoraalscriptie maatschappijgeschiedenis, Rotterdam 1988) 6.

⁴ J.M.P. Weerts, ‘Nederland en zijn veteranen: aantallen, achtergrond, onderzoek en beleid’, *Bijblijven* 24 (2008) 8, 9-16, aldaar 10. Het gaat hier om Nederlandse soldaten, de soldaten van het KNIL zijn buiten beschouwing gelaten.

⁵ Jan Bank, ‘Rubber, rijk, religie: De koloniale trilogie in de Indonesische kwestie 1945-1949’, *BMGN – Low Countries Historical Review* 92 (1981) 2, 230-259, aldaar 230.

De voorlichting van de LVD is in deze historische context te plaatsen. De beelden die in deze voorlichting werden gebruikt, worden in deze scriptie onderzocht. Beeldvorming is nooit objectief, maar gaat met veel subjectieve keuzes gepaard. Stoler schrijft dat het classificeren van mensen altijd een politieke handeling is.⁶ In deze scriptie gaat het om de beeldvorming van zowel ‘de Nederlanders’ als ‘de Indonesiërs’. Aan beide groepen werden allerlei, veelal essentialistische, karakteristieken verbonden. Categorieën zijn niet biologisch gegeven, maar het zijn sociale constructen. Dat deze categorieën geen objectief herleidbare categorieën zijn, betekent echter niet dat ze niet kunnen worden onderzocht. De indeling werd namelijk bewust in stand gehouden, om bijvoorbeeld het koloniale beleid mee te legitimeren. Op deze manier bestond het wel degelijk.⁷ Het erkennen dat dergelijke indelingen ‘slechts’ een sociaal construct zijn, maakt onderzoek juist mogelijk. Hierdoor worden zij namelijk niet als objectieve waarheid aangenomen, maar als subjectieve en veranderlijke categorieën, die met een bepaald doel worden gecreëerd. Deze categorieën zijn dus verre van statisch en de specifieke categorieën die geldend waren op een bepaald moment, moeten binnen deze specifieke context worden geanalyseerd.

Zoals beschreven gaat het hier om een oorlogscontext. Binnen deze context is de beeldvorming die door de LVD werd gecreëerd en verspreid om het Nederlandse militaire optreden te legitimeren, het onderzoeksonderwerp van deze scriptie. De hieruit volgende onderzoeksvraag is dan ook: Welke beeldvorming over de verhouding tussen Nederland en Indonesië werd door de Legervoorlichtingsdienst verspreid om het voortbestaan van de kolonie te legitimeren? Deze vraag zal worden beantwoord aan de hand het wekelijkse tijdschrift *Wapenbroeders: uitgave van en voor de Nederlandsche strijdkrachten in Nederlands-Indië* en de eenmaal uitgegeven brochures *Wij gingen naar Indië* (1946), *Indië: waar wij naar toe gaan* (1946) en *Onze taak overzee* (1947). Uit mijn onderzoek is gebleken dat er binnen de onderzochte periode geen chronologische verandering in de beeldvorming is te vinden. Er zal daarom in deze scriptie geen aandacht worden besteed aan een chronologie binnen de bronnen. De hoofdvraag zal in drie thema’s worden opgesplitst, die in de conclusie worden samengebracht om tot een overkoepelend antwoord te kunnen komen.

Deze drie thema’s zijn gebaseerd op de meest veelvoorkomende legitimaties van het kolonialisme, als beschreven door Narayan. Zij schrijft dat het kolonialisme voornamelijk werd gelegitimeerd als het brengen van ‘Westerse waarden’ (zoals vrijheid en democratie),

---

⁶ Ann Laura Stoler, *Carnal Knowledge and Imperial Power: Race and the Intimate in Colonial Rule* (Los Angeles 2002) 8.

⁷ *Ibidem*, 13; 27.

door de kolonie als vrouwelijk en zwak neer te zetten tegenover Europa als mannelijke opvoeder, en door de verschillen tussen Europa en de koloniën sterk te benadrukken.⁸ De drie thema's daarom zijn achtereenvolgens: vrijheidsstreven, man en vrouw en kind of voogd, en Oost versus West. In het eerste hoofdstuk zal worden nagegaan hoe de vrijheid die de Nederlandse soldaten 'brachten' tegenover de vrijheid van de Indonesische Republiek werd geplaatst. Vervolgens worden familiale perspectieven op zowel Nederland als Indonesië geanalyseerd. In het derde hoofdstuk zal worden geanalyseerd in hoeverre er door de LVD werd gesproken over een Oost-West tegenstelling.

Dit onderzoek zal in het wetenschappelijke debat over Westerse beeldvorming van de koloniën worden geplaatst. Deze beeldvorming en de bijbehorende indelingen zijn veelvuldig onderzocht. Het debat omvat zeer uiteenlopende visies. Said schreef in *Orientalism* over het proces van Othering. 'Othering' doelt op het creëren van een Other die in tegenstelling tot de Self wordt gedefinieerd, waardoor een binaire en hiërarchische tegenstelling tussen de twee wordt gecreëerd. Positief ervaren eigenschappen worden aan de Self toebedeeld.⁹ In Saids opvattingen is weinig ruimte voor historische veranderlijkheid. Hij schetst een statische beeldvorming waarin het Westen als mannelijk, actief, rationeel en modern werd neergezet. Het Oosten was hierdoor 'van nature' vrouwelijk, passief, emotioneel en achtergesteld. Lutikhuis schrijft echter dat er in werkelijkheid binnen de koloniale rijken sprake was van een meer gecompliceerde indeling.¹⁰ Raben beargumenteert verder dat er geen sprake is van een statisch discours over de koloniën. Het gaat juist om historisch veranderende zienswijzen.¹¹

Dit is bijvoorbeeld te zien aan de door de tijd heen veranderende Nederlandse discourses over Indië. Volgens Locher-Scholten begon het 'echte' Nederlandse kolonialisme in de twintigste eeuw, toen de Nederlandse regering besloot tot intensiever militair optreden en de 'Ethische Politiek'. Deze politiek had tot doel om Indonesië te helpen zich naar Westers voorbeeld te ontwikkelen, waardoor het uiteindelijk een vorm van autonomie onder Nederlandse leiding zou krijgen. Gedurende de jaren twintig en dertig werd deze politiek echter steeds conservatiever. De nadruk kwam te liggen op behoud van de status quo, met

---

⁸ Uma Narayan, 'Colonialism and Its Others: Considerations on Rights and Care Discourses', *Hypatia* 10 (1995) 2, 133-140, aldaar 133-135.

⁹ Edward Said, *Orientalism* (New York 1979) 3-6.

¹⁰ Bart Lutikhuis, 'Beyond Race: Constructions of Europeanness in Late-Colonial Legal Practice in the Dutch East Indies', *European Review of History* 20 (2013) 4, 539-558, aldaar 541.

¹¹ Remco Raben, 'A New Dutch Imperial History? Perambulation in a Prospective Field', *BMGN – Low Countries Historical Review* 128 (2013) 1, 5-30, aldaar 5.

‘rust en orde’ als steekwoorden.¹² Deze veranderende opvattingen van de Westelijke kolonisator over de Oostelijke gekoloniseerden ondermijnen het idee van een statische tegenstelling. Gouda ondersteunt deze manier van denken en schrijft dat het belangrijk is de complexiteit en nuances binnen de beeldvorming van de koloniale verhoudingen te onderzoeken en deze niet als vaststaand aan te nemen.¹³

De beeldvorming door de LVD is eerder onderzocht door Rob Wolthuis. Hij heeft onderzoek gedaan naar concrete gevallen van censuur en manipulatie van de berichtgeving door de LVD. Verder is de legervoorlichting is voornamelijk vanuit het perspectief van de soldaten onderzocht.¹⁴ Florence Imandt deed in 1988 onderzoek naar het moreel onder Nederlandse soldaten in Indonesië en in hoeverre dit door de voorlichting werd beïnvloed. Dit soldatenperspectief is ook gebruikt door Fleur van Mulbregt, die aan de hand van dagboeken en memoires onderzocht hoe soldaten reflecteerden op de voorlichting. Van Mulbregt besteedt in haar onderzoek ook aandacht aan de uitgaven van de LVD die in deze scriptie worden gebruikt. Zij doet dit echter vanuit een andere theoretische achtergrond en met een ander doel. Ze maakt gebruik van het drieledige communicatiemodel van Stuart Hall en analyseert hiermee de reflectie van Nederlandse militairen op de berichten van de LVD. Hierdoor ligt de analytische focus niet op het discours zelf, terwijl dat in deze scriptie wel het geval is. Ook zullen de bronnen hier worden ingebed in een postkoloniaal analytisch kader, waar bij van Mulbregt, Wolthuis en Imandt geen sprake van is.

---

¹² Elsbeth Locher-Scholten, *Women and the Colonial State: Essays on Gender and Modernity in the Netherlands Indies 1900-1942* (Amsterdam 2000) 16-17.

¹³ Frances Gouda, *Dutch Culture Overseas: Colonial Practice in the Netherlands Indies, 1900-1942* (Amsterdam 1995) 22-26.

¹⁴ Zie bijvoorbeeld ook: Stefanie Lampers, *Brengers van orde en rust. De spanning tussen de officiële voorlichting over de dekolonisatiestrijd in Indonesië en de betekenis die militairen zelf aan hun inzet gaven* (Masterscriptie publieksgeschiedenis, Amsterdam 2014).

1. Nederlands versus Indonesisch vrijheidsstreven

Na alle pogingen om op vreedzame wijze tot overeenstemming en samenwerking te komen, moest er tenslotte door een krachtige politionele actie ingegrepen en wat zien wij? [...] De bevolking juicht nu, als de Nederlandse troepen verschijnen, want dan brengen zij eindelijk vrijheid, orde en rust.¹⁵

Dit fragment uit het tijdschrift *Wapenbroeders* van 18 september 1947 vat de taak van de Nederlandse soldaten in Indonesië, zoals gezien door de LVD, treffend samen: zij moesten ‘vrijheid, orde en rust’ brengen. Het wekelijkse tijdschrift *Wapenbroeders* was een uitgave van de LVD dat verscheen op Java, ‘van en door de Nederlandsche strijdkrachten in Ned.-Indië’. Het ‘van de strijdkrachten’ moet echter sterk worden genuanceerd. Uit onderzoek is gebleken dat het overgrote deel van de artikelen door de legerleiding en LVD zelf werden geschreven. Er zijn artikelen van soldaten te vinden, maar dit is slechts een kleine minderheid. Er was ook sprake van censuur; er werd bijvoorbeeld met geen woord gerept over Nederlandse geweldsdelicten. Ook de oorlogsoverwinningen van de Indonesische Republiek werden niet vermeld.¹⁶ In het bovenstaande citaat werd impliciet verwezen naar deze Republiek, aangezien dat de partij was waartegen moest worden ingegrepen nadat alle pogingen ‘tot overeenstemming en samenwerking’ waren mislukt. Er moest ‘tenslotte door een krachtige politionele actie ingegrepen’ worden, waardoor er ‘eindelijk vrijheid, orde en rust’ kon worden gebracht. De framing van dit Nederlandse ‘brengen van vrijheid’ enerzijds tegenover de vrijheidsidealen van de Indonesische Republiek anderzijds wordt in dit hoofdstuk onderzocht.

De Indonesische Republiek was de vijand waartegen gevochten moest worden. Soekarno en Hatta, de leiders van de Republiek, riepen op 17 augustus 1945 de onafhankelijkheid uit. Dit werd niet erkend door de Nederlandse regering, die juist streefde naar een herstel van de koloniale verhouding van voor de Tweede Wereldoorlog. Er werd, op aandringen van Engeland, de Verenigde Staten en de Verenigde Naties, wel besloten tot onderhandelingen met de Republiek over toekomstige onafhankelijkheid. Dit leidde op 2 mei 1946 tot een de facto erkenning van de Republiek als gezaghebbend over Java en Sumatra, vastgelegd in het Linggadjati akkoord van november van dat jaar. Indonesië zou via een unie

¹⁵ IISG ZK 64044, *Wapenbroeders*, 18 september 1947 (2-25), ‘Nationale waardigheid’, 27.

¹⁶ Rob Wolthuis, *Voorlichtingsbeleid met betrekking tot Nederlands-Indië 1945-1950: Picturale “story-telling” als propagandamiddel* (Masterscriptie maatschappijgeschiedenis, Rotterdam 2008), 25; 139.

verbonden blijven met Nederland en na een korte overgangperiode volledig onafhankelijk worden. De Nederlandse Tweede Kamer voegde echter bijstellingen toe aan dit akkoord voordat het werd geratificeerd, waardoor de Republiek deze versie niet accepteerde. De termijn van de overgangperiode naar onafhankelijkheid werd bijvoorbeeld minder concreet afgebakend, waardoor het akkoord niet meer automatisch tot onafhankelijkheid zou leiden. Dit kon de Republiek niet accepteren.¹⁷

Deze feiten stellen Nederland in een negatief daglicht. De LVD had juist behoefte aan een positief beeld. Door Nederland als ‘goed’ en de Indonesische Republiek als ‘slecht’ neer te zetten, konden de Nederlandse soldaten eenvoudiger worden gemotiveerd om de strijd aan te gaan. Een woordvoerder beschreef in 1947 het verschil tussen de waarheid en de werkelijkheid: ‘Onder de “waarheid” is hier verstaan de juiste toedracht van de feiten die men aan den troep verwacht mede te delen, onder de “werkelijkheid” de dagelijksche ervaringen van den troep, die soms in flagranten strijd zijn met de “waarheid”.’¹⁸ Het was volgens hem van groot belang om ervoor te zorgen dat de door de LVD verspreide waarheid overeenkwam met de ervaren werkelijkheid. Dit geeft aan dat het binnen de legervoorlichting niet ging om het overbrengen van een objectieve waarheid, maar dat deze werd aangepast aan de hand van de vermeende ‘dagelijksche ervaringen’ van de militairen. De ‘waarheid’ moest in een duidelijk narratief worden ingepast; namelijk dat de Nederlandse militairen een legitieme strijd voerden, waarin het van groot belang was dat deze door de Nederlanders werd gewonnen.¹⁹ Om dit beeld in stand te houden, werd er niet gesproken over een (koloniale) oorlog.

Geen oorlogsdaad, geen krijgsonderneming, maar een maatregel tot herstel van orde en rust, zonder enig ander doel dan datgene na te komen, wat men in goede trouw met de republiek was aangegaan, doch waarvan de verwezenlijking door onverantwoordelijke elementen verhinderd werd.²⁰

---

¹⁷ Evelyn Colbert, ‘The Road Not Taken: Decolonization and Independence in Indonesia and Indochina’, *Foreign Affairs* 51 (1973) 3, 608-628, aldaar 615.

¹⁸ Nationaal Archief, 2.13.132, Ministerie van Defensie: Strijdkrachten in Nederlands-Indië, inventarisnummer 263, 25 maart 1947, bijlage bij een brief van luitenant-kolonel Wegner aan het hoofd van de militaire veiligheidsdienst, ‘Enkele notities over de voorlichting aan den troep’, 1.

¹⁹ Fleur van Mulbregt, *Een verloren strijd? De reflectie van Nederlandse militairen op de legitimering van het militair ingrijpen door de legervoorlichting tijdens de Indonesische Onafhankelijkheidsoorlog (1945-1950)* (Masterscriptie maatschappijgeschiedenis, Rotterdam 2015) 54-55.

²⁰ IISG, Bro N 544, *Onze taak overzee*, Uitgave Legervoorlichtingsdienst, Den Haag, oktober 1947, ‘Feiten in het kort’, 13-14.

Het Nederlandse ingrijpen in Indonesië was dus slechts bedoeld om ‘orde en rust’ te herstellen. De schending van deze ‘orde en rust’ was ook enkel aan de ‘onverantwoordelijke elementen’ van de Republiek te wijten. Deze beeldvorming komt geheel overeen met het uitgestippelde beleid van de Nederlandse regering. Er zou geen sprake kunnen zijn van oorlog, omdat het simpelweg om een ordeherstel binnen het eigen koninkrijk ging.²¹ Het ging echter weldegelijk om een dekolonisatieoorlog, vergelijkbaar met de conflicten in sommige Britse en Franse koloniën als Kenia en Algerije.²²

Uit mijn onderzoek zijn drie vrijheidsbegrippen gebleken die duidelijk van elkaar gescheiden werden. Het eerste was de ‘orde en rust’ die de Nederlandse soldaten in Indonesië moesten herstellen, die werd ingepast in een breder beeld van Nederlandse vrijheid. Deze vrijheid zouden de Nederlanders naar de Indonesische bevolking brengen, door hen te bevrijden van de Republiek. Voor Nederlandse soldaten die net naar Indonesië waren uitgezonden werd in de brochure *Indië: waar wij naar toe gaan* (1946) dit Nederlandse vrijheidsbegrip uiteengezet:

“Vrijdom van vrees en van gebrek, vrijheid van godsdienst en meeningsuiting.” Dit was het door Roosevelt en Churchill opgestelde doel van de geallieerde legers. Alleen in Indië is dit doel nog niet bereikt. Het is de eervolle taak van de Koninklijke Landmacht om de ware vrijheid, waarvan in het Atlantisch Charter de pijlers zijn omschreven, blijvend te helpen vestigen.²³

De inzet van de Nederlandse soldaten in Indonesië werd vergeleken met de doelstellingen van de geallieerde legers van de Tweede Wereldoorlog. ‘Alleen in Indië’ zouden deze doelen nog niet zijn behaald. De strijd van de Nederlandse soldaten in Indonesië werd gepresenteerd als niets minder dan een voortzetting van de geallieerde strijd tegen het fascisme tijdens de Tweede Wereldoorlog. De Nederlanders zouden in Indonesië dezelfde vrijheid brengen als de geallieerden in Europa hadden gebracht. Het Nederlandse militaire optreden werd op deze manier als iets onbetwistbaar goeds neergezet.²⁴ Ook Lutikhuis wijst erop dat veel

²¹ Van Mulbregt, *Een verloren strijd?*, 6.

²² Zie bijvoorbeeld: Remco Raben, ‘A New Dutch Imperial History? Perambulation in a Prospective Field’, *BMGN – Low Countries Historical Review* 128 (2013) 1, 5-30. Elsbeth Locher-Scholten, ‘Dutch Expansion in the Indonesian Archipelago around 1900 and the Imperialism Debate’, *Journal of Southeast Asian Studies* 25 (1994) 1, 91-111. Elsbeth Locher-Scholten, *Sumatraans sultanaat en koloniale staat: De relatie Djambi-Batavia (1830-1907) en het Nederlands imperialisme* (Leiden 1994).

²³ IISG, Bro N 544 6 J, *Indië: waar wij naar toe gaan*, Uitgave Legervoortlichtingsdienst, Den Haag, 1946, ‘Een eervolle taak’, 1.

²⁴ Zie bijvoorbeeld ook: *Indië: waar wij naar toe gaan* (1946), ‘Een eervolle taak’, 1. *Wapenbroeders*, 4 september 1947 (2-23), ‘Zuid-Sumatra: De kinderen van Spoor komen overal door’, 8. *Wapenbroeders*, 18

Nederlanders de Nederlandse strijd in Indonesië als voortzetting van de Tweede Wereldoorlog zagen, aangezien Indonesië, anders dan Nederland, nog niet van de ‘fascistische terroristen’ was bevrijd. Het verband tussen het fascisme en de Republiek is (in ieder geval deels) te verklaren door de aanwezigheid van Japanse soldaten, toen bondgenoten van de Duitsers, in Indonesië tijdens de Tweede Wereldoorlog. Hierdoor werd in Nederland gedacht dat de Republikeinse strijders ook door het fascisme zouden worden gedreven, aangezien er samenwerking zou zijn geweest tussen de twee groepen.²⁵

Dat de Indonesische bevolking zonder twijfel zou profiteren van de vrijheid die door de Nederlanders zou worden gevestigd, past in een veelgehoorde lijn van argumentatie die werd gebruikt om het Westers kolonialisme te legitimeren. Universele waarden als democratie, liberalisme en rationaliteit, zouden tot stabiliteit leiden.²⁶ Deze waarden had het Westen verworven dankzij de Verlichting van de achttiende eeuw. In deze tijd ontstond ook het Europese kolonialisme, ondersteund door het idee dat de genoemde waarden over de rest van de wereld moesten worden verspreid. Democratie, liberalisme en rationaliteit zouden namelijk hebben geleid tot de voorsprong die Europa zou hebben. Het was daarom de taak van Europa om deze ideeën en systemen aan de ‘achtergestelde’ landen over te brengen.²⁷ De universaliteit van de waarden lag niet in het feit dat ieder land of volk zijn eigen versie ervan had, maar dat de Europese interpretatie van deze termen universeel geldend zouden zijn. Het Nederlandse vrijheidsstreven werd zo sterk verbonden aan het lot van de Indonesische bevolking. De strijd tussen Nederland en de Republiek draaide eigenlijk om het overtuigen en overwinnen van de bevolking, aangezien er voor het goed functioneren van een staat, een bepaalde mate van steun nodig is.²⁸ Het belang van het redden, beschermen en/of bevrijden van de bevolking komt in de voorlichting daarom duidelijk naar voren.

Uit het citaat hierboven blijkt dat het idee van universele Europese waarden ook in de twintigste eeuw nog op grote bijval kon rekenen. Een opvallende verandering sinds de achttiende eeuw echter, is de nadruk op de samenwerking tussen Nederlanders en Indonesiërs. In het citaat is te lezen dat de Nederlandse soldaten de vrijheid moeten ‘helpen vestigen’; het is dus niet alleen hun verantwoordelijkheid. Door de nadruk op samenwerking te leggen, werd

---

september 1947 (2-25), ‘Nationale waardigheid’, 27. *Wapenbroeders*, 25 september 1947 (2-26), ‘Situatieschets’, 2. *Onze taak overzee* (1947), ‘Feiten in het kort’, 1; 5; ‘Onze taak’, 16; 20; 22; 25.

²⁵ Bart Lutikhuis en A. Dirk Moses, ‘Mass Violence and the End of the Dutch Colonial Empire in Indonesia’, *Journal of Genocide Research* 14 (2012) 3-4, 257-276, aldaar 271.

²⁶ Moritz Feichtinger en Stephan Malinowski, ‘Transformative Invasions: Western post-9/11 Counterinsurgency and the Lessons of Colonialism’, *Humanity* 13 (2012) 1, 35–63, aldaar 39.

²⁷ Frederick Cooper, *Colonialism in Question: Theory, Knowledge, History* (Los Angeles 2005) 15.

²⁸ Bart Lutikhuis, ‘Mass Violence’, 261.

de Nederlandse militaire aanwezigheid niet als oppressie of overheersing neergezet, maar als slechts voorkomend uit de beste bedoelingen voor de Indonesische bevolking. Een vergelijking met de aanwezigheid van Duitse militairen in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog was dan niet op zijn plaats. Het gekoloniseerde Indië had Nederlandse soldaten nodig om ‘de ware vrijheid’, de ‘Atlantische vrijheid’, in het land te kunnen vestigen. Deze ‘ware’ vrijheid werd in de propaganda sterk gecontrasteerd met de vrijheid van de Republiek, die volgens de LVD slechts terreur bracht.

Toen wij in streken kwamen, waar men geen tijd had de bevolking weg te voeren, werden wij binnengehaald als vrienden. [...] Die angst en vrees voor terreur en ellende verjoegen. [...] Die er voor zouden zorgen, dat de kinderen in vrijheid en geluk opgroeien tot ferme mannen en vrouwen, zonen en dochters van een fier, vrij volk niet meer geknecht door benden en terreur.²⁹

De soldaten van de Republiek werden in meerdere uitgaven van de LVD omschreven als terroristen, of hun acties als terreur tegen de bevolking.³⁰ Het was het doel van de Nederlandse soldaten om te zorgen voor ‘vrijheid en geluk’ waarin de Indonesische kinderen konden opgroeien, zodat zij een ‘fier, vrij’ volk zouden worden. Deze fierheid en vrijheid hadden echter wel beperkingen, aangezien deze in een Nederlands koloniaal regime zouden moeten worden ingepast. Hier werd in de bronnen natuurlijk met geen woord over gerept. De vrijheidsterminologie werd gebruikt om aan te geven dat de Indonesische bevolking alleen maar zou profiteren van het voortbestaan van de band met Nederland. Volgens de LVD zou de Indonesische bevolking de interventie dan ook waarderen, aangezien de soldaten in de bevrijde gebieden werden ‘binnengehaald als vrienden’. De ‘terreur en ellende’ of ‘de dagelijkse bedreiging van dood en terreur’³¹ waar de Republiek verantwoordelijk voor werd gehouden, werden duidelijk gecontrasteerd met de ‘vrede en vrijheid’³² en ‘vrede en welvaart’³³ die de Nederlanders met zich mee brachten. Nederland moest, zoals de geallieerden dat een jaar eerder moesten, de terreur verslaan en vrijheid brengen. De LVD

²⁹ IISG, ZK 64044, *Wapenbroeders*, 7 augustus 1947 (2-19), ‘Bandoen: Onder vrienden’, 10.

³⁰ Zie bijvoorbeeld: *Indië: waar wij naar toe gaan* (1946), ‘Het dagelijksch leven van den soldaat in Indië’, 8. *Wij gingen naar Indië* (1946), 7; 11. *Wapenbroeders*, 18 september 1947 (2-25), ‘Nationale Waardigheid’. *Onze taak overzee* (1947), ‘Feiten in het kort’, 8; ‘Dagorder van de Legercommandant Lt-Gen S.H. Spoor’, 17; ‘Onze taak’, 20.

³¹ IISG, ZK 64044, *Wapenbroeders*, 2 oktober 1947 (2-27), ‘Garot: De Preanger wordt gezuiverd’, 5.

³² *Ibidem*, 18 september 1947 (2-25), ‘Nationale waardigheid’, 27.

³³ *Ibidem*, 25 september 1947 (2-26), ‘Situatieschets’, 2.

koos ervoor om de Republikeinen als terroristen neer te zetten en creëerde zo een onbetwistbaar vijandsbeeld.

Het tweede vrijheidsbegrip is het ideaal dat door de Indonesische Republiek werd gebruikt. De LVD framede dit vrijheidsstreven als terreur, maar kon er niet omheen dat de Republikeinse strijders zelf vrijheidsterminologie gebruikten om hun strijd te legitimeren. Deze terminologie moest door de LVD worden ontkracht. Men deed dit bijvoorbeeld in de uitgave van *Wapenbroeders* van 30 oktober 1947 waar de LVD inging op de vernomen wreedheden van de Republiek.

Hun doel voor die nacht was een huis in een naburige kampong, waar het een en ander te halen viel, [...] een half dozijn sterk drong naar binnen. Alles wat van hun gading was, sleepten ze naar buiten, doch hiermede was de operatie nog niet geëindigd. Eerst werd de gastheer nog onderhanden genomen, “waar of hij zijn geld had”. Toen hij enige gerechtvaardigde aarzeling toonde, bewerkten ze zijn rug met het plat van een golok. Om hun dreigementen kracht bij te zetten, brachten deze “vrijheidsmaniakken” hem een gevaarlijke snee over zijn hals toe.³⁴

Waar de Nederlandse soldaten ‘de ware vrijheid’ moesten vestigen, werden de soldaten van de Republiek ‘vrijheidsmaniakken’ genoemd. Deze vrijheid maakte blijkbaar geen deel uit van de doelstellingen van het Atlantisch Handvest. Volgens het citaat ging het hier om een vrijheid van ‘maniakken’, die gepaard ging met het aanvallen van onschuldige burgers. In een eerder nummer van *Wapenbroeders*, van 4 september 1947, werd ook over de Republikeinse vrijheid gesproken: ‘Merdeka betekent “vrijheid” doch niet de vrijheid, welke wij ons denken, maar een zeer speciaal soort’.³⁵ In dit artikel werd verder ingegaan op de terreur die de burgerbevolking had moeten doorstaan. Ook hier werd de Republikeinse vrijheid dus direct verbonden aan het lijden van Indonesische burgers. Als het om de Republiek ging, kwamen terreur en vrijheid op hetzelfde neer.³⁶

Dit staat in sterk contrast met het taalgebruik dat voor het derde vrijheidsbegrip werd gebruikt. Hier ging het om het vrijheidsstreven voor ‘het beste deel’ van de Indonesische bevolking:

³⁴ IISG, ZK 64044, *Wapenbroeders*, 30 oktober 1947 (2-31), ‘Zo zijn zij...’, 9.

³⁵ Ibidem, 4 september 1947 (2-23), ‘Madora: Land van honger, vodden, bommen’, 9.

³⁶ Zie bijvoorbeeld ook: *Wapenbroeders*, 25 september 1947 (2-26), ‘Situatieschets’, 2. *Wapenbroeders*, 23 oktober 1947 (2-30), ‘Situatieschets’, 21. *Onze taak overzee* (1947), ‘Feiten in het kort’, 8.

Het zijn de Nederlandse soldaten die, door het brengen van veiligheid en orde, de grondslag scheppen voor het bereiken van welvaart en geluk, met volledige inachtneming van het vrijheidsideaal van het beste deel der Indonesische natie.³⁷

De Nederlanders handelden met het brengen van hun vrijheid, veiligheid en orde dus ‘met volledige inachtneming’ van ‘het beste deel der Indonesische natie’. Hier was geen sprake van terreur of doelloos geweld; het ging slechts om het realiseren van het Indonesische vrijheidsideaal. In dit vrijheidsideaal werden de soldaten van de Republiek buiten beschouwing gelaten. Zij vielen duidelijk niet onder ‘het beste deel’ van de Indonesiërs. Waar de Republiek slechts burgerlijk lijden veroorzaakte, hadden de Nederlanders tot doel om welvaart en geluk in het land te creëren. ‘Bevrijden en beschermen – dat is onze taak in Indonesië’.³⁸ Het voortbestaan van de koloniale verhouding tussen Nederland en Indonesië zou van groot belang zijn, aangezien dit de enige manier was waarop Indonesië tot een vrije natie zou kunnen uitgroeien. De LVD legitimeerde de aanwezigheid van de Nederlandse soldaten in het gebied door hun vrijheidsstreven tegenover dat van de Indonesische Republiek te zetten. Het voortbestaan van de rijkseenheid van de twee landen was te vinden in het derde vrijheidsbegrip; zo kon de vrijheid van de Indonesische bevolking worden gegarandeerd.

---

³⁷ IISG, Bro N 544, *Onze taak overzee* (1947), ‘Onze taak’, 25.

³⁸ *Ibidem*, 22.

2. Man en vrouw of kind en voogd

Om tot een zelfstandige Staat te worden, gezond en krachtig, heeft Indonesië de hulp van andere nodig. [...] Vooral ook de miljoenen Indonesiërs, die deze hulp van ons verwachten en wensen te aanvaarden en die zeer wel inzien dat zonder deze bijstand zij voor een poel van nog groter ellende komen te staan. Zij rekenen op ons.³⁹

Uit het vorige hoofdstuk blijkt dat de LVD de Nederlandse militaire aanwezigheid in Indonesië als een vereiste zag voor een Indonesische vrijheid. Indonesië kon zich alleen met Nederlandse hulp in deze richting ontwikkelen. Om deze beeldvorming te legitimeren, moest er een hiërarchische verhouding tussen de twee landen worden bevestigd. Deze verhouding is in bovenstaand citaat duidelijk herkenbaar. Indonesië had ‘de hulp van andere’ nodig om een zelfstandige staat te kunnen worden en de Indonesiërs verwachtten de hulp van de Nederlanders en wisten deze te aanvaarden. ‘Zij rekenen op’ hen. In dit citaat was Indonesië duidelijk zwak en hulpbehoevend, versus een krachtig Nederland dat bijstand kon bieden. Deze verhouding wordt in dit hoofdstuk onderzocht. In veel theorieën over koloniale verhoudingen wordt dergelijke beeldvorming als *gendered* beschreven. Dit betekent dat deze beelden verwijzen naar vrouwelijkheid of mannelijkheid, of naar eigenschappen die hiermee werden geassocieerd. De tegenstelling van vrouwelijkheid en mannelijkheid impliceert meestal een hiërarchie waarin mannelijkheid hoger wordt gewaardeerd.⁴⁰ Stoler, en velen met haar, schrijft dat de categorie ‘mannelijk’ voor de kolonisator was gereserveerd en dat de gekoloniseerden als ‘vrouwelijk’ werden gezien.⁴¹

De kolonisator moest hierdoor voor de kolonie zorgen zoals een man dat voor zijn vrouw deed. Het ging om een verhouding waar beide partijen beter van zouden worden en waarin de man de leiding nam. De vrouw, in al haar passiviteit, zou de man altijd nodig hebben.⁴² Deze verhouding blijkt uit het citaat hierboven, waarin Indonesië Nederlandse hulp nodig had om te kunnen functioneren. Het vermeende belang van het voortbestaan van de

³⁹ IISG, Bro N 544, *Onze taak overzee* (1947), ‘Onze taak’, 22.

⁴⁰ Frances Gouda, ‘Gender and “Hyper-Masculinity” as Post-Colonial Modernity During Indonesia’s Struggle for Independence, 1945 to 1949’, in: Antoinette Burton (red.), *Gender, Sexuality, and Colonial Modernities* (Londen 1999) 163-176, aldaar 163.

⁴¹ Zie bijvoorbeeld: Antoinette Burton (red.), *Gender, Sexuality, and Colonial Modernities* (Londen 1999). Elsbeth Locher-Scholten, *Women and the Colonial State: Essays on Gender and Modernity in the Netherlands Indies 1900-1942* (Amsterdam 2000). Ashis Nandy, *The Intimate Enemy: Loss and Recovery of Self under Colonialism* (Delhi 1983). Edward Said, *Orientalism* (New York 1979). Ann Laura Stoler, *Carnal Knowledge and Imperial Power: Race and the Intimate in Colonial Rule* (Los Angeles 2002).

⁴² Stoler, *Carnal Knowledge and Imperial Power*, 43-46.

koloniale verhouding spreekt hier duidelijk. Er werd echter geen gendergeladen manier van spreken gebruikt. In het volgend citaat uit *Wapenbroeders*, van 9 oktober 1947, werd weldegelijk *gendered* gesproken over de ‘in kampongs wonende bevolking’:

[Ze] doen soms gek, maar laat maar, je herkent ze gemakkelijk, ze hebben heel lang haar en hun lopen houdt het midden tussen de Boegi Woegi en de Jitterbug, ze hebben smalle heupen en hun schouders zijn maar matig en onschadelijk.⁴³

Het lange haar en de ‘onschadelijke’ schouders zijn eigenschappen die veelal met vrouwelijkheid worden geassocieerd. Ook het ritmische lopen ‘tussen de Boegi Woegi en de Jitterbug’, wat twee muziekstijlen zijn, roept een vrouwelijke associatie op. De ‘smalle heupen’ compliceren deze associatie echter. Dit citaat is ook het enige voorbeeld dat in mijn onderzoek naar voren is gekomen, waarbij een expliciet verband werd gelegd tussen de Indonesische bevolking en vrouwelijkheid. Er werd wel veelvuldig gesproken over de bevolking die de hulp van de Nederlanders nodig heeft, maar dit gebeurde zonder het toekennen van vrouwelijke eigenschappen.

De vernomen hulpbehoevendheid van de bevolking kan ook worden geïnterpreteerd als het toebedelen van kinderlijke eigenschappen. Locher-Scholten stelt dat dergelijk taalgebruik veel voorkwam in de Nederlandse beeldvorming van Indonesië. Er werd met familiaal taalgebruik over de twee landen gesproken, met vader Nederland als hoofd van het gezin. De Indonesiërs maakten deel uit van dezelfde familie als Nederland, maar ze waren van een jongere generatie en hadden duidelijk leiding nodig. Uit dergelijke beeldvorming bleek een geloof in de mogelijkheid voor de Indonesische bevolking om op hetzelfde niveau als Nederland te komen.⁴⁴ Deze beelden waren bijvoorbeeld terug te vinden in *Onze taak overzee* (1947):

[De Indonesiërs] gaven steeds opnieuw uitdrukking aan de wens tot een groter mate van zelfstandigheid. De Nederlandse regering kwam aan deze drang tegemoet door het voeren van een ontvoogdingspolitiek, die de opvoeding tot Indonesische zelfstandigheid tot doel had.⁴⁵

Nederland werd hier als voogd van het kind Indonesië neergezet. Indonesië moest eerst door Nederland worden opgevoed, voordat zelfstandigheid een optie zou kunnen zijn. Door

⁴³ IISG, ZK 64044, *Wapenbroeders*, 9 oktober 1947 (2-28), ‘Wijze lessen, liever wodka dan Bols’, 15.

⁴⁴ Locher-Scholten, *Women and the Colonial State*, 87.

⁴⁵ IISG, Bro N 544, *Onze taak overzee* (1947), ‘Feiten in het kort’, 1.

begeleid te worden door de Nederlandse voogd, zou Indonesië uiteindelijk tot zelfstandigheid kunnen komen. De rijkseenheid was dus ook hier duidelijk van groot belang voor de ontwikkeling van Indonesië.

Deze hoop voor ontwikkeling was in meerdere artikelen terug te vinden. In een artikel uit *Wapenbroeders* van 25 september 1947 was een gedeelte van een toespraak van Generaal Spoor opgenomen. Hierbij moet worden opgemerkt dat dit de generaal was die in 1948 het initiatief tot de ‘tweede politionele actie’ zou nemen en die, gebleken uit onderzoek van Rémy Limpach, verantwoordelijk was voor structureel geweld van de Nederlandse troepen.⁴⁶ In *Wapenbroeders* werd hij geciteerd uit een toespraak die werd gehouden bij een afscheid van Nederlandse soldaten die naar Indonesië gingen.

“Weest hulpvaardig, telkenmale als ge daartoe de gelegenheid hebt. Gij gaat naar Indië om een ontredderde maatschappij te helpen en in het juiste spoor terug te brengen. Zij heeft uw hulp nodig. Meer dan ooit in onze geschiedenis heeft de Nederlandse vlag in Indië een roeping te vervullen.”⁴⁷

Ook hier werd Indonesië als zeer hulpbehoevend neergezet. Het was een ‘ontredderde maatschappij’, die Nederlandse hulp nodig had. Het was daarom belangrijk dat de Nederlandse soldaten ‘hulpvaardig’ waren, telkens als de kans zich voordeed. De soldaten hadden een ‘roeping te vervullen’, namelijk het ‘in het juiste spoor’ terugbrengen van Indonesië. Dat de Nederlanders blijkbaar in staat waren om Indonesië naar ‘het juiste spoor’ te leiden, geeft aan dat het Nederlandse voorbeeld het juiste was. Met Nederlandse hulp – of opvoeding – zou het mogelijk moeten zijn om Indonesië op eenzelfde niveau te krijgen.

Opvallend is dat er voor de Indonesische soldaten geheel andere beelden werden gebruikt. Er was geen sprake van hoop voor ontwikkeling als het om de Republikeinse soldaten ging.

De republikeinse strijdkrachten hadden er hun kwartier gehad; het is onbegrijpelijk hoe mensen kunnen leven in zo’n zwijnenbende. De slaapverblijven stonken naar urine en faecaliën; op de muren waren bombastische tekeningen aangebracht. Onze tegenstanders

---

⁴⁶ Anne-Lot Hoek, ‘Extreem geweld Indië schuld van hoogste gezag’, *NRC*, 29 september 2016, <https://www.nrc.nl/nieuws/2016/09/29/extreem-geweld-indie-schuld-van-hoogste-gezag-4520038-a1523976> (7 januari 2017).

⁴⁷ IISG, ZK 64044, *Wapenbroeders*, 25 september 1947 (2-26), ‘Luchtvaarttroepen vertrekken naar Indië’, 12.

hebben teveel Wild-Westfilms gezien; hun idealen strekken niet verder dan tot breedgerande sombrero's en getrokken pistolen.⁴⁸

Het verschil in beeldvorming tussen de twee beschreven groepen Indonesiërs was erg groot. De soldaten werden niet als vrouwelijk of kinderlijk gepresenteerd. De vergelijking van de Republikeinse soldaten met de macho 'Wild-Westfilms' en 'getrokken pistolen' past daarentegen meer in een context – of ideaal – van mannelijkheid, waar een actieve houding en militair optreden vaak mee worden verbonden.⁴⁹ De overduidelijke walging die naar voren komt in het geciteerde stuk, past ook niet in de eerder beschreven vrouwelijk- of kinderlijkheid. Er was hier geen sprake van een passieve vrouw die de hulp van haar man nodig had. Het ging juist om een groep mensen aan wie mannelijke eigenschappen werden toegeschreven, maar dan niet op een positieve, maar juist op een zeer negatieve manier. Deze mannelijkheid, die vaker aan de Republikeinse strijders werd toebedeeld, werd op geen enkele manier gewaardeerd.⁵⁰

Gouda beschrijft deze geheel andere manier van kijken naar de gekoloniseerde bevolking in haar artikel over gender en 'hyper-masculinity' in de Indonesische onafhankelijkheidsstrijd van 1945 tot 1949. Zij analyseert de veranderende Nederlandse discoursen over de dekolonisatie en beargumenteert dat de negatieve mannelijke beeldvorming voorbehouden was aan diegenen die tegen het koloniale bewind vochten. Aan deze strijders werd een 'hyper-masculinity' toegekend: een extreme vorm van mannelijkheid. De stereotype beeldvorming van een vrouwelijke kolonie voldeed niet om het militaire optreden van de Republiek tijdens de onafhankelijkheidsoorlog te verklaren. Door de strijders als 'hyper-masculien' te typeren, kon dat wel. Gouda beschrijft deze extreme mannelijkheid als gepaard gaande met geweld, agressie, fanatisme en een gebrek aan discipline.⁵¹ Deze framing is terug te zien in *Onze taak overzee* (1947):

Onze vijanden zijn de talloze ongedisciplineerde legertjes en benden, die het land afstropen en die, aangehitst door een waanzinnige propaganda van fanatici, uit verblindheid, ijdelheid of roofzucht het volk aan de rand van de afgrond hebben gebracht. Slecht georganiseerd en

⁴⁸ IISG, ZK 64044, *Wapenbroeders*, 9 oktober 1947 (2-28), 'Soldaten trokken op!', 9.

⁴⁹ Gouda, 'Gender and "Hyper-Masculinity"', 169.

⁵⁰ Zie bijvoorbeeld: *Wapenbroeders*, 7 augustus 1947 (2-19), 'Bandoeng: Onder vrienden', 10. *Wapenbroeders*, 4 september 1947 (2-23), 'Zuid-Sumatra: De kinderen van Spoor komen overal door', 8; 'De dokter op actie', 10. *Onze taak overzee* (1947), 'Feiten in het kort', 7.

⁵¹ Gouda, 'Gender and "Hyper-Masculinity"', 161-167.

dilettantisch geleid, leeft dat leger op de oogst en de andere bezittingen der bevolking, een ware terreur uitoefenend. Van discipline is in het geheel geen sprake.⁵²

In het citaat is te lezen dat de soldaten van de Republiek werden gezien als ‘ongedisciplineerde legertjes en benden’, gedreven door ‘fanatici, uit verblindheid, ijdelheid of roofzucht’. Het gebrek aan discipline was blijkbaar van groot belang; het wordt in dit citaat tweemaal genoemd. Deze beeldvorming komt overeen met de ‘hyper-masculinity’ van Gouda. Hetzelfde geldt voor het citaat daarboven. Het gebrek aan discipline blijkt daar uit de beschrijving van de slaapverblijven. De vergelijking met de ‘Wild-Westfilms’ verwijst vervolgens naar ‘hyper-masculien’ geweld en agressie.

De Europese superioriteit die hiertegenover werd gesteld, was er een van gedisciplineerde rationaliteit en emotionele balans.⁵³ Ook dit blijkt uit *Onze taak overzee* (1947):

Gij treedt de bevolking niet als vijand tegemoet, doch als beschermer en bevrijder van de terreur, waaronder zij nog steeds zucht. [...] Ik vertrouw er op, dat gij bij al uw handelingen u steeds rekenschap zult geven van de op u rustende plichten en dat gij u steeds zult gedragen als een soldaat van de Nederlandse krijgsmacht betaamt, voor wie de fierheid van het rood-wit-blauw tevens behoort te zijn het symbool van waardigheid, eerlijkheid en reinheid.⁵⁴

Waar de Indonesische Republiek ongedisciplineerd was en terreur uitoefende op de onschuldige Indonesische bevolking, werden de Nederlandse soldaten juist door hun legerleiding opgeroepen hen te beschermen. De Nederlandse discipline en ‘waardigheid, eerlijkheid en reinheid’ stonden tegenover de ‘verblindheid, ijdelheid of roofzucht’ van de Republiek. Binnen deze beeldvorming werden extreem mannelijke eigenschappen dus als zeer negatief gezien. Door de redenering van Gouda te volgen, kan ook worden verklaard waarom de Nederlandse soldaten in veel artikelen als rustig, passief en afwachtend werden beschreven.⁵⁵

⁵² IISG, Bro N 544, *Onze taak overzee* (1947), ‘Onze taak’, 18.

⁵³ Gouda, ‘Gender and “Hyper-Masculinity”’, 166.

⁵⁴ IISG, Bro N 544, *Onze taak overzee* (1947), ‘Dagorder van de Legercommandant Lt-Gen S.H. Spoor’, 17.

⁵⁵ Zie bijvoorbeeld: *Wapenbroeders*, 7 augustus 1947 (2-19), ‘Dagorder’, 2. *Wapenbroeders*, 18 september 1947 (2-25), ‘Nationale waardigheid’, 27. *Wapenbroeders*, 16 oktober 1947 (2-29), ‘Indonesische contactmannen’, 4. *Onze taak overzee* (1947), ‘Onze taak’, 23-24.

Zelden werd van een leger een moeilijker en zwaarder plichtsvervulling gevraagd - des te zwaarder waar zo vaak en zo lang een beroep op de uiterste zelfbeheersing moest worden gedaan wanneer de politieke situatie een militair of politieel optreden niet gedoogde, terwijl onze troepen en de bevolking anderzijds voortdurend onder de aanvallen der fanatieke en misdadige benden te lijden hadden. [...] Ook door zijn voorbeeld van zelfbeheersing en discipline vervult hij een edele taak, die respect afdwingt.⁵⁶

De Nederlandse ‘zelfbeheersing en discipline’ werden beschreven als ‘een edele taak, die respect afdwingt’. Over deze passiviteit werd geen negatief woord gesproken. In dit citaat zijn het wederom de Republikeinse soldaten die geweld gebruiken. Volgens de LVD hadden de Nederlandse soldaten opdracht gekregen om hier niet op te reageren en zij zouden dit bevel hebben opgevolgd. Deze beeldvorming moet worden ontkracht, aangezien bekend is dat de Nederlandse geweldsdelicten bewust door de LVD werden verzwegen, terwijl deze wel veelvuldig plaatsvonden.⁵⁷ Het is opvallend dat de Nederlanders zo duidelijk en veelvuldig als passief werden neergezet, aangezien dit normaliter onder de meer vrouwelijke eigenschappen wordt geschaard. Stoler schrijft dat de gekoloniseerden als vrouwelijk werden gezien en daarom ‘passiviteit en zwakte’ kregen toebedeeld. Hiertegenover stonden de ‘stoere’ kolonisators, die de mannelijke actie en energie bezaten die nodig was om de kolonie te besturen en te ontwikkelen.⁵⁸

Zoals beschreven, werkte deze beeldvorming niet om de Republikeinen te typeren. Hun militaire geweld kon niet worden ontkend, wat een ander taalgebruik nodig maakte. Hierdoor was ook een ander taalgebruik voor de Nederlandse soldaten noodzakelijk, om hen op een andere manier als superieur neer te kunnen zetten. Dit kon nu juist door een positieve framing van passiviteit. Deze passiviteit was een uiting van zelfdiscipline en plichtsbesef. Dit plichtsbesef is ook terug te vinden in het citaat ervoor, waarin de Nederlandse soldaten werden opgeroepen om de bevolking te beschermen en om ‘steeds rekenschap [te] geven van de op u rustende plichten’. Het plichtsbesef kon dus twee dingen betekenen: passiviteit tegenover de illegale agressie van de Republiek, of het actief beschermen van de bevolking. De verschillende indelingen van mannelijkheid en vrouwelijkheid laten zien dat er binnen deze categorieën ruimte was voor meerdere interpretaties en waarderingen. Het verschil

⁵⁶ IISG, ZK 64044, *Wapenbroeders*, 18 september 1947 (2-25), ‘Soekaboemi: tegenstellingen’, 10.

⁵⁷ Rob Wolthuis, *Voorlichtingsbeleid met betrekking tot Nederlands-Indië 1945-1950*, 139. Voor Nederlandse geweldsdelicten in Indonesië, zie bijvoorbeeld: Rémy Limpach, *De brandende kampongs van Generaal Spoor* (Amsterdam 2016). Bart Lutikhuis en A. Dirk Moses, ‘Mass Violence and the End of the Dutch Colonial Empire in Indonesia’, *Journal of Genocide Research* 14 (2012) 3-4, 257-276.

⁵⁸ Stoler, *Carnal Knowledge and Imperial Power*, 43-46.

tussen deze interpretaties was deels afhankelijk van de historische context, aangezien de beeldvorming moest worden aangepast naarmate de onafhankelijkheidsoorlog vorderde. Binnen de beeldvorming van de Nederlandse soldaten versus die van de Republiek werd mannelijkheid niet gewaardeerd, maar deze bleef wel van groot belang in de framing van de verhouding tussen de Nederlanders en de Indonesische bevolking. Hierdoor werd het voortbestaan van de kolonie op twee manieren gelegitimeerd: de mannelijke Nederlanders begeleidden de vrouwelijke of kinderlijke Indonesiërs in hun ontwikkeling en zij beschermden hen tegen de 'hyper-masculiene' soldaten van de Republiek.

3. West versus Oost

Laten we het echter niet te ingewikkeld maken. Kipling heeft het al gezegd: “East is east and west is west and the twin will never meet”, en zo is het, wij zijn nu eenmaal Westers georiënteerd en deze knapen niet.⁵⁹

In de vorige hoofdstukken werd de rijkseenheid als een eenduidige oplossing voor de problemen in Indonesië aangevoerd. Het zou de juiste vrijheid en bescherming voor de Indonesische bevolking bieden, waardoor het land zich zou kunnen ontwikkelen. In dit hoofdstuk wordt juist aandacht besteed aan de ambiguïteit die in de propaganda van de LVD te vinden is met betrekking tot de eenheid van Nederland en Indonesië. Uit de bronnen is een betoog voor de rijkseenheid enerzijds, en overdenkingen over de onverzoenbare tegenstellingen tussen West en Oost anderzijds gebleken. Dit blijkt bijvoorbeeld uit bovenstaand citaat uit de *Wapenbroeders* van 18 september 1947, waarin een artikel werd gewijd aan de vernomen tegenstellingen tussen Nederlanders en Indonesiërs. In het citaat werd een duidelijk onderscheid gemaakt tussen West en Oost en er was geen ruimte voor eventuele toenadering: “the twin will never meet”. Verder moest het ‘niet te ingewikkeld’ worden gemaakt. Er waren grote tegenstellingen tussen de twee en daar bleef het bij.

Chatterjee schrijft dat binnen het Europese koloniale discours van het eind van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw, raciale aspecten als voornaamste bron van verschil tussen West en Oost werden gezien. Deze raciale verschillen vormden een voorname legitimatie voor het kolonialisme, aangezien het ‘witte Europese ras’ als superieur werd gezien.⁶⁰ Gouda onderschrijft dit beeld en schrijft dat ras in Europa in de eerste helft van de twintigste eeuw als het meest fundamentele verschil tussen kolonisator en gekoloniseerden werd gezien en daarom veelvuldig werd aangehaald in Nederlandse beeldvormingen van de koloniën.⁶¹ In de gebruikte bronnen werd echter slechts tweemaal over raciale verschillen gesproken, waarin een keer enkel de ‘zéér donkere’ huidskleur van de Indonesiërs werd benoemd, zonder verdere uitweiding of gevolgtrekking.⁶² Luttikhuis verklaart deze afname van raciaal taalgebruik aan de hand van de veranderde tijdsgeest. Door de sterk negatieve associaties met de Tweede Wereldoorlog en de genocidale rassentheorieën van die periode,

⁵⁹ IISG, ZK 64044, *Wapenbroeders*, 18 september 1947 (2-25), ‘Soekaboemi: Tegenstellingen’, 10.

⁶⁰ Partha Chatterjee, ‘The Colonial State’, in: Partha Chatterjee, *The Nation and its Fragments: Colonial and Postcolonial Histories* (New Jersey 1993) 14-34, aldaar 20.

⁶¹ Gouda, *Dutch Culture Overseas*, 118-119.

⁶² IISG, ZK 64044, *Wapenbroeders*, 9 oktober 1947 (2-28), ‘Wijze lessen, liever wodka dan Bols’, 15.

werd dat taalgebruik – zeker in de direct naoorlogse jaren – minder gebruikt.⁶³ Door vanuit deze gedachtegang naar het andere voorbeeld van raciaal taalgebruik te kijken, is deze beter te verklaren. In de *Wapenbroeders* van 2 oktober 1947 werd een Koninginnedagviering in Indonesië beschreven, met een hoopvolle eindnoot:

In de verte zie ik een visioen van een bruine en een blanke hand, die elkaar stevig grijpen in het gretig bewustzijn van elkaar te willen en te moeten helpen en steunen in de moeilijke taak van de opbouw van een nieuw Indonesië.⁶⁴

De bruine en blanke hand verwezen natuurlijk respectievelijk naar de Indonesiërs en de Nederlanders. Zij stonden volgens dit citaat samen voor de taak om Indonesië op te bouwen, waarbij zij beiden elkaars hulp en steun nodig hadden. Net als in het andere voorbeeld werd het raciale verschil tussen de twee bevolkingsgroepen genoemd, maar zonder verdere gevolgtrekking. Het benoemen van het verschil in huidskleur leidde niet tot een uitweiding over verschillen tussen de twee groepen. Er was in dit citaat ook geen sprake van een hiërarchische indeling gebaseerd op raciale verschillen. De bruine hand was gelijkwaardig aan de blanke en ze werkten aan gezamenlijke doelen. Het raciale verschil werd dus door de LVD niet benadrukt en niet voor propagandistische doeleinden ingezet. Behalve de verklaring die Lutikhuis hiervoor heeft gegeven, kan het ook worden verklaard vanuit de behoefte aan steun van de Indonesische bevolking voor de Nederlandse overheersing die al eerder in deze scriptie aan bod is gekomen. Dit discours van samenwerking zou niet werken als er op onveranderlijke raciale verschillen werd ingespeeld. Het is ook van belang te noemen dat het Nederlandse leger niet volledig wit was, aangezien het KNIL hier deel van uitmaakte, waarin ‘bruine handen’ te vinden waren. Het KNIL wordt in de primaire bronnen echter geen enkele keer genoemd.

Waar er amper sprake was van raciaal taalgebruik in de uitgaven van de LVD, werden de vermeende tegenstellingen tussen Oost en West sterk verbonden aan de zogenaamde ontwikkelingsstatus van de twee. Deze beeldvorming bleek al uit het tweede hoofdstuk, waarin de LVD Indonesië als kind met Nederland als vader presenteerde. Ook uit ander beeldgebruik bleek het idee dat Indonesië wat betreft de ontwikkeling op Nederland achter zou lopen.

---

⁶³ Lutikhuis, ‘Mass Violence’, 260.

⁶⁴ IISG, ZK 64044, *Wapenbroeders*, 2 oktober 1947 (2-27), ‘Sibolangi: Koninginnedag in een klein plaatsje op Sumatra’, 8.

En je voelt je vreemd, omdat je in een onbekende, oeroude wereld staat, los, verloren. De enkele kampong-bewoners die niet zijn gevlucht, zien onze colonne wellicht als een drankerij uit hun godenspel, en wij zien hen als uit een museum. Je stapt met je automatische wapen uit den atoomtijd terug in de eeuwen van bamboe en leem.⁶⁵

Hier ging het niet om een verschil van een enkele generatie. Het verschil tussen het ‘automatische wapen uit den atoomtijd’ en ‘de eeuwen van bamboe en leem’ suggereerden een groter tijdsverschil. Indonesië werd in dit citaat omschreven als ‘een onbekende, oeroude wereld’ en de Indonesische bevolking ‘als uit een museum’.

Dergelijk taalgebruik is veelvuldig in de bronnen terug te vinden.⁶⁶ Dit paste binnen de alternatieve methode van Othering die Luttkhuis ziet, aangezien raciale terminologie niet langer de voorkeur had. Hij stelt dat de nadruk in de Nederlandse beeldvorming van Indonesië op een proces van modernisering kwam te liggen. Indonesië moest niet alleen worden opgevoed, maar ook worden gemoderniseerd. Alleen dan konden de voorwaarden voor eventuele zelfstandigheid worden gecreëerd.⁶⁷ Feichtinger en Malinowski onderschrijven dit standpunt door te betogen dat de nadruk binnen Europees koloniaal discours na 1945 op het moderniseringsideaal lag.⁶⁸ Ook Indonesië moest worden gemoderniseerd aan de hand van Westers voorbeeld. Moderniteit kan dus worden toegevoegd aan de ‘Westerse waarden’ met universele geldigheid die door de Nederlanders naar hun kolonie moest worden ‘gebracht’. Het vermeende gebrek aan Indonesische modernisering is in het citaat hierboven te lezen. Door de Indonesiërs in ‘de eeuwen van bamboe en leem’ tegenover de Nederlanders ‘uit den atoomtijd’ te plaatsen, werd een duidelijke vergelijking op basis van moderniteit getrokken. Binnen deze beeldvorming was het Nederlandse moderniseringsideaal dus de voornaamste reden waarom de koloniale verhouding moest blijven voortbestaan. Alleen dan kon Indonesië zich tot een modern land ontwikkelen.

Een andere gebruikte beeldvorming om de verschillen tussen Oost en West te benoemen, is die van de emoties en mystiek versus de rationaliteit en rede. Deze tegenstelling

⁶⁵ IISG, ZK 64044, *Wapenbroeders*, 27 maart 1947 (1-41), ‘Gewapende wandeling’, 12.

⁶⁶ Zie bijvoorbeeld: *Wapenbroeders*, 4 september 1947 (2-23), ‘De dokter op actie’, 10. *Wapenbroeders*, 18 september 1947 (2-25), ‘Malang: Gedachten in een Republikeinse gemeenschap’, 8. *Wapenbroeders*, 2 oktober 1947 (2-27), ‘Tjoelik ... Boze geesten!’, 18. *Wapenbroeders*, 16 oktober 1947 (2-29), ‘Die visser, die tani, die prauwvaarder: Onze medestaanders’, 26-27. *Onze taak overzee* (1947), ‘Onze taak’, 20-21.

⁶⁷ Luttkhuis, ‘Mass Violence’, 261.

⁶⁸ Feichtinger en Malinowski, ‘Transformative Invasions’, 40.

wordt aangevoerd door Said, die schrijft dat het Oosten volgens Westerse teksten aan rationaliteit of objectieve kennis ontbrak en dat er een grote nadruk werd gelegd op Oosterse subjectiviteit en mystiek.⁶⁹ Zo valt in een ‘IJselijk verhaal’ uit *Wapenbroeders* van 2 oktober 1947 te lezen:

De overgang was plotseling zó uit de strakke realiteit in een geheimzinnige sfeer van stilte. Met één klap zat de mystiek van het Oosten op m’n schouders - op m’n nek - in m’n haar in m’n ogen, kronkelde voor m’n tenen en danste in het schemerdonker - demonisch - m’n Westers verstand honend uitdagend tot de tweestrijd.⁷⁰

In dit citaat werden ‘de mystiek van het Oosten’ en het ‘Westers verstand’ tegenover elkaar geplaatst. ‘Het Oosten’ was hier geheimzinnig en demonisch en probeerde het ‘Westers verstand’ te overwinnen. In *Indië: waar wij naartoe gaan* (1946) werd ook geschreven dat ‘vele terroristen’, oftewel strijders van de Republiek, amuletten bij zich droegen ‘die toverkracht zouden hebben en hen onkwetsbaar zouden maken’.⁷¹ Verderop in datzelfde artikel werd geschreven dat juist dit geloof in hun onkwetsbaarheid ‘hen meer gekwetsten heeft gekost dan ik becijferen kan’. De Oosterse mystiek was dus geheimzinnig, demonisch en onverstandig. Deze subjectiviteit en mystiek waren duidelijk minderwaardig aan de Westerse rationaliteit.

Verdere verschillen zijn te lezen in *Onze taak overzee* (1947):

De levensomstandigheden in Indonesië zijn in menig opzicht zo verschillend van die in Holland, dat het moeilijk valt in kort bestek alle nodige aanwijzingen te geven. [...] Gedraag je tegenover hen [de bevolking] rustig en vriendelijk, zonder uitbundig te doen, want uitbundigheid ligt niet in de aard van de Oosterling en wordt van anderen ook niet gewaardeerd of spoedig misverstaan.⁷²

De verschillen tussen Nederlanders en Indonesiërs waren blijkbaar zo groot ‘dat het moeilijk valt in kort bestek alle nodige aanwijzingen te geven’. De aanwijzingen die in dit artikel wel werden gegeven, beschrijven ‘de Oosterling’ als iemand bij wie uitbundigheid ‘niet in de

---

⁶⁹ Said, *Orientalism*, 267.

⁷⁰ IISG, ZK 64044, *Wapenbroeders*, 2 oktober 1947 (2-27), ‘IJselijk verhaal’, 14. Onder andere door het gebruik van de eerste persoon enkelvoud, lijkt dit artikel door een soldaat te zijn geschreven. De schrijver stond echter niet bij het artikel vermeld.

⁷¹ IISG, Bro N 544 6 J, *Indië: waar wij naar toe gaan* (1946), ‘Het dagelijksch leven van den soldaat in Indië’, 8.

⁷² IISG, Bro N 544, *Onze taak overzee* (1947), ‘Enige praktische wenken’, 28-29.

aard' lag en dat daarom ook niet zou waarden.⁷³ Uitspraken over een onveranderlijke 'aard' van de gekoloniseerden kwamen binnen Westerse teksten uit die tijd veelvuldig voor. Flexibiliteit en veranderlijkheid waren voornamelijk voorbehouden aan het Westen, wat ook verklaarde waarom het Oosten het Westen nodig zou hebben voor een ontwikkeling tot moderniteit.⁷⁴ Uit het citaat blijkt verder wederom, zoals in eerdere hoofdstukken ook het geval was, dat bepaalde eigenschappen op verschillende momenten aan verschillende groepen werden toegekend, afhankelijk van de context en het doel van de vergelijking. In dit geval werden de Indonesiërs namelijk als emotioneel rustig neergezet, terwijl in het vorige hoofdstuk bleek dat de Nederlandse soldaten op deze manier werden beschreven.

In de uitgaven ging de LVD echter niet alleen in op de vermeende verschillen tussen Nederlanders en Indonesiërs. Dit bleek bijvoorbeeld uit de brochure *Indië: waar wij naartoe gaan* (1946):

Wie aankomt in één van Indië's havens is ... teleurgesteld. Het is er zoo heelemaal niet Indisch. Er is alles te vinden wat er in iedere moderne haven is. [...] Hij stapt in een station, dat heel wat moderner is dan dat van mijn tante in Gouda, in een trein, of hij rijdt in een bus of een auto over een breeden asphaltweg naar zijn bestemming. Als hij dan in de stad komt, [...] zal hij zich afvragen of hij alleen maar uit Nederland weggegaan is, om aan het andere eind van de wereld in een warmer en ruimer Nederland te belanden.⁷⁵

Hier werd Indonesië als 'een warmer en ruimer Nederland' beschreven, 'wat moderner is dan' Gouda en 'zoo heelemaal niet Indisch'. Van Othering is hier geen sprake, het gaat enkel om de overeenkomsten tussen de twee landen. Ook het moderniseringsideaal is hier niet terug te vinden, Indonesië zou al geheel gemoderniseerd zijn. Aangezien deze brochure was bedoeld voor militairen die net naar Indonesië waren uitgezonden, waren deze beelden waarschijnlijk bedoeld om gerust te stellen. Voor soldaten die naar de andere kant van de wereld moesten afreizen om daar te vechten, was het fijn om te kunnen lezen dat het daar niet zo anders was dan zij waren gewend. Eenmaal daar werden ook de ervaren verschillen uitgelegd in de andere voorlichtingsuitgaven, waardoor de LVD ook inspeelde op de vervreemding die de soldaten konden ervaren.

⁷³ Zie ook: *Wapenbroeders*, 18 september 1947 (2-25), 'Malang: Gedachten in een Republikeinse gemeenschap', 8. *Wapenbroeders*, 16 oktober 1947 (2-29), 'Indonesische contactmannen', 4; 'Die visser, die tani, die prauwvaarder: Onze medestaanders', 26-27. *Onze taak overzee* (1947), 'Onze taak', 16.

⁷⁴ Stoler, *Carnal Knowledge and Imperial Power*, 144.

⁷⁵ IISG, Bro N 544 6 J, *Indië: waar wij naar toe gaan* (1946), 'Mijn oude tante uit Gouda', 5.

Een nadruk op overeenkomsten en eensgezindheid was verder voornamelijk in de kerstuitgave van *Wapenbroeders* van 1947 terug te vinden. Daar werden de Indonesiërs namelijk beschreven als ‘medebouwers aan een gemeenschappelijk imperium’, met Indonesië als ‘gemeenschap zonder tegenstellingen, waarin wij allen gelijk zijn’⁷⁶ en ‘Indië, Holland, verbonden, verankerd als één’.⁷⁷ Het is aannemelijk dat de buitenproportionele nadruk, in vergelijking met de overige edities van het tijdschrift, op eenheid en solidariteit te danken is aan de kerstsfeer. In de overige *Wapenbroeders* uitgaven ging het namelijk meer om gevonden tegenstellingen, dan om overeenkomsten tussen Oost en West. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het volgende citaat:

Nooit krijg je genoeg van het zien van dit leven, zoo geheel anders dan het onze. Hoe rustig en onbezorgd doet dit alles aan. Hoe weinig gejaagd. Werkt dit volk niet, of werkt ‘t volgens een andere methode? Hoe kunnen ze wonen in deze huizen op hoge pooten. [...] Hoe kunnen we in Holland nog spreken van noodwoningen en woningtekort, als je dit leven ziet, rustig en zonder complicaties.⁷⁸

Het Indonesische leven was ‘zoo geheel anders’ dan dat van de Nederlanders. In tegenstelling tot de eerdere citaten die verschil benadrukten, is dit citaat minder uitgesproken negatief over Indonesië. Er gaat juist een mate van fascinatie en interesse vanuit. Gouda schrijft dat deze fascinatie meer voorkomend was en voortkwam uit een paradox tussen de beschreven waarden van de Westerse moderne beschaving aan de ene kant en de nostalgie naar ‘het niet-verpeste karakter’ van de meer op natuur gerichte samenlevingen aan de andere kant. De Wereldoorlogen hadden de negatieve kanten van de Europese moderniteit laten zien, wat de aantrekkingskracht van de ‘primitieve’ Indonesische samenleving vergrootte.⁷⁹ Uit de propaganda van de LVD blijkt dus een wat ambigue houding ten opzichte van het niet-moderne. Aan de ene kant gold er een moderniseringsideaal, wat de koloniale verhouding legitimeerde, maar aan de andere kant was er ook sprake van fascinatie en vervreemding ten opzichte van Indonesië en de bevolking daar. Van een eenduidige positieve beeldvorming voor een specifieke groep is dus geen sprake. De gezamenlijke doelen van de Nederlanders en de Indonesische bevolking werden als positief neergezet, maar als het om onderlinge verschillen ging, was er geen duidelijke winnaar.

⁷⁶ IISG, ZK 64044, *Wapenbroeders*, kerstmis 1947, ‘Zestien glazen slaat de klok’, 43.

⁷⁷ Ibidem, ‘Kerst gedachten: Indië’, 47.

⁷⁸ IISG, ZK 64044, *Wapenbroeders*, 27 maart 1947 (1-41), ‘Op bezoek bij den Vorst van Gowa’, 10

⁷⁹ Gouda, *Dutch Culture Overseas*, 132.

Conclusie

In deze scriptie is onderzocht welke beeldvorming over de verhouding tussen Nederland en Indonesië door de Legervoorlichtingsdienst in 1946 en 1947 werd verspreid om het voortbestaan van de kolonie te legitimeren. Deze vraag is beantwoord aan de hand van vier uitgaven van de LVD: een wekelijks tijdschrift en drie eenmalige brochures. Voor het onderzoek heb ik de hoofdvraag in drie thema's opgesplitst: vrijheidsstreven, man en vrouw of kind en voogd, en West versus Oost. Als voornaamste conclusie is gebleken dat er geen sprake was van een eenduidige indeling van de kolonisator en de gekoloniseerden. De LVD gebruikte voor beide groepen wisselende beelden, afhankelijk van de context. Ook is uit mijn onderzoek gebleken dat bepaalde beelden voor beide groepen werden gebruikt, wederom afhankelijk van de context.

De LVD beschouwde het Nederlandse vrijheidsideaal als superieur ten opzichte van het vrijheidsstreven van de Indonesische Republiek. De Nederlandse soldaten zouden een 'ware' vrijheid naar Indonesië brengen, tegenover de vrijheid van de 'hyper-masculiene' Republiek die volgens de LVD alleen maar terreur zaaide. De Indonesische bevolking moest tegen de Republiek worden beschermd, want alleen dan konden ook zij de 'ware' vrijheid ondervinden. Het Nederlandse vrijheidsideaal zou overeenkomen met dat van het Indonesische volk, wat alleen nog niet tot uiting had kunnen komen. Het belang van Nederlandse begeleiding bij de ontwikkeling van Indonesië werd in het tweede hoofdstuk duidelijk gemaakt. De kolonie werd veelvuldig als kind beschreven, met Nederland als leidende vaderfiguur. Deze kinderlijkheid werd alleen aan de Indonesische bevolking toebedeeld en gold niet voor de Republikeinse strijders. Hier is zichtbaar dat bijvoorbeeld het idee van mannelijkheid op verschillende manieren aan zowel de Nederlandse soldaten als die van de Republiek werd toebedeeld. Dit gold ook voor het concept passiviteit, aangezien dit voor de Indonesische bevolking en voor de Nederlandse soldaten werd gebruikt.

Uit het laatste hoofdstuk West versus Oost kan worden geconcludeerd dat er vanuit de LVD meer nadruk lag op de verschillen tussen Nederlanders en Indonesiërs dan op de overeenkomsten, maar dat er binnen deze verschillen was geen ongecompliceerde hiërarchie was. De LVD zette de Nederlanders niet als eenduidig 'goed', of de Indonesiërs als eenduidig 'slecht' neer. Dit is te verklaren door het feit dat de LVD de steun van de Indonesische bevolking nodig achtte voor een succesvol einde van de strijd. De strijders van de Republiek werden tot ondubbelzinnige vijand gemaakt, maar over de Indonesische bevolking waren meer nuances terug te vinden. De kolonie moest worden behouden en dit kon niet zonder steun vanuit de gekoloniseerde bevolking. Deze bevolking werd daarom niet simpelweg als

achtergesteld en incapabel neergezet, hoewel ook deze beeldvorming meerdere malen uit de bronnen naar voren is gekomen. Het Indonesische volk was ook fascinerend en een volk met een eigen karakter. Het volk moest worden beschermd tegen de Republiek, maar daarna zou er vergaande samenwerking mogelijk zijn.

Met deze conclusies worden de aangehaalde theorieën en standaardbeelden over Europese beeldvorming van de kolonie genuanceerd. Dit onderzoek sluit aan bij de argumentatie van Luttkhuis en Locher-Scholten, die beiden stellen dat er duidelijke veranderingen en complexiteiten in het Nederlandse discours over Indonesië te vinden zijn. Het statische beeld van het Westen als mannelijk, actief, rationeel en modern, tegenover het Oosten als vrouwelijk, passief, emotioneel en achtergesteld is niet zo eenduidig in de LVD uitgaven terug te vinden. Ook waar deze eigenschappen wel op deze manier aan een groep werden toebedeeld, was de waardering niet altijd ‘traditioneel’; het niet-moderne van de Indonesische samenleving was een bron van fascinatie en de passiviteit van de Indonesische bevolking werd duidelijk boven de ‘mannelijkheid’ van de Republiek verkozen. Gezien de zeer beperkte schaal van dit onderzoek, is het natuurlijk niet mogelijk om de gebruikte theorieën te weerleggen. Vervolgonderzoek vanuit dezelfde invalshoek met vergelijkbare bronnen uit andere jaren is daarvoor noodzakelijk. Aangezien ik in deze scriptie slechts twee jaar aan LVD uitgaven heb kunnen onderzoeken, is vervolgonderzoek naar een eventuele ontwikkeling in de beeldvorming van de LVD gedurende de gehele dekolonisatieoorlog ook mogelijk.

Bronnen

Primair

- Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam, Bro N 544, *Indië: waar wij naar toe gaan*, Uitgave Legervoortlichtingsdienst, Den Haag, 1946.
- Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam, Bro N 544, *Onze taak overzee*, Uitgave Legervoortlichtingsdienst, Den Haag, oktober 1947.
- Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam, ZK 64044, *Wapenbroeders: uitgave van en voor de Nederlandsche Strijdkrachten in Ned-Indië* (Batavia), 30 juli 1946 (1-9); 27 maart 1947 (1-41); 7 augustus 1947 (2-19); 4 september 1947 (2-23); 18 september 1947 (2-25); 25 september 1947 (2-26); 2 oktober 1947 (2-27); 9 oktober 1947 (2-28); 16 oktober 1947 (2-29); 23 oktober 1947 (2-30); 30 oktober 1947 (2-31); kerstmis 1947.
- Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam, Bro 2781/10, *Wij gingen naar Indië*, Uitgave Legervoortlichtingsdienst, Den Haag, juli 1946.
- Nationaal Archief, Den Haag, 2.13.132, Ministerie van Defensie: Strijdkrachten in Nederlands-Indië, inventarisnummer 263, 25 maart 1947, bijlage bij een brief van luitenant-kolonel Wegner aan het hoofd van de militaire veiligheidsdienst, 'Enkele notities over de voorlichting aan den troep'.
- Nationaal Archief, Den Haag, 2.24.04.03, Fotocollectie Dienst voor Legercontacten Indonesië, 'Een redacteur leest een exemplaar van het tijdschrift Wapenbroeders, gezeten aan een bureau met schrijfmachine. Hij leest een artikel over de dienst Welfare', oktober 1947.

Secundair

- Bank, Jan, 'Rubber, rijk, religie: De koloniale trilogie in de Indonesische kwestie 1945-1949', *BMGN – Low Countries Historical Review* 92 (1981) 2, 230-259.
- Chatterjee, Partha, 'The Colonial State', in: Partha Chatterjee, *The Nation and its Fragments: Colonial and Postcolonial Histories* (New Jersey 1993) 14-34.
- Colbert, Evelyn, 'The Road Not Taken: Decolonization and Independence in Indonesia and Indochina', *Foreign Affairs* 51 (1973) 3, 608-628.
- Cooper, Frederick, *Colonialism in Question: Theory, Knowledge, History* (Los Angeles 2005).
- Eickhoff, Martijn, 'Weggestreept verleden? Nederlandse historici en het Rawagededebat', *Groniek: historisch tijdschrift* 194 (2013), 53-67.
- Feichtinger, Moritz, en Stephan Malinowski, 'Transformative Invasions: Western post-9/11 Counterinsurgency and the Lessons of Colonialism', *Humanity* 13 (2012) 1, 35-63.
- Gouda, Frances, *Dutch Culture Overseas: Colonial Practice in the Netherlands Indies, 1900-1942* (Amsterdam 1995).
- Gouda, Frances, 'Gender and "Hyper-Masculinity" as Post-Colonial Modernity During Indonesia's Struggle for Independence, 1945 to 1949', in: Antoinette Burton (red.), *Gender, Sexuality, and Colonial Modernities* (Londen 1999) 163-176.
- Gouda, Frances, 'Languages of Gender and Neurosis in the Indonesian Struggle for Independence, 1945-1949', *Indonesia* 64 (1997) 45-76.
- Hoek, Anne-Lot 'Extreem geweld Indië schuld van hoogste gezag', *NRC*, 29 september 2016, <https://www.nrc.nl/nieuws/2016/09/29/extreem-geweld-indie-schuld-van-hoogste-gezag-4520038-a1523976> (7 januari 2017).
- Imandt, Florence, *De onverbloemde waarheid: Interne legervoortlichting met betrekking tot Indonesië 1954-1950, en de relatie met moreel* (Doctoraalscriptie maatschappijgeschiedenis, Rotterdam 1988).

- Kennedy, Robert, 'Is One Person's Terrorist Another's Freedom Fighter? Western and Islamic Approaches to 'Just War' Compared', *Terrorism and Political Violence* 11 (1999) 1, 1-21.
- Lampers, Stefanie, *Brengers van orde en rust. De spanning tussen de officiële voorlichting over de dekolonisatiestrijd in Indonesië en de betekenis die militairen zelf aan hun inzet gaven* (Masterscriptie publieksgeschiedenis, Amsterdam 2014).
- Limpach, Rémy, *De brandende kampongs van Generaal Spoor* (Amsterdam 2016).
- Locher-Scholten, Elsbeth, 'Dutch Expansion in the Indonesian Archipelago around 1900 and the Imperialism Debate', *Journal of Southeast Asian Studies* 25 (1994) 1, 91-111.
- Locher-Scholten, Elsbeth, *Sumatraans sultanaat en koloniale staat: De relatie Djambi-Batavia (1830-1907) en het Nederlands imperialisme* (Leiden 1994).
- Locher-Scholten, Elsbeth, *Women and the Colonial State: Essays on Gender and Modernity in the Netherlands Indies 1900-1942* (Amsterdam 2000).
- Luttikhuis, Bart, 'Beyond Race: Constructions of Europeanness in Late-Colonial Legal Practice in the Dutch East Indies', *European Review of History* 20 (2013) 4, 539-558.
- Luttikhuis, Bart, en A. Dirk Moses, 'Mass Violence and the End of the Dutch Colonial Empire in Indonesia', *Journal of Genocide Research* 14 (2012) 3-4, 257-276.
- Mulbregt, Fleur van, *Een verloren strijd? De reflectie van Nederlandse militairen op de legitimering van het militair ingrijpen door de legervoortlichting tijdens de Indonesische Onafhankelijkheidsoorlog (1945-1950)* (Masterscriptie maatschappijgeschiedenis, Rotterdam 2015).
- Nandy, Ashis, *The Intimate Enemy: Loss and Recovery of Self under Colonialism* (Delhi 1983).
- Narayan, Uma, 'Colonialism and Its Others: Considerations on Rights and Care Discourses', *Hypatia* 10 (1995) 2, 133-140.
- NIOD, 'Dekolonisatie, geweld en oorlog in Indonesië, 1945-1950' <https://www.niod.nl/nl/projecten/dekolonisatie-geweld-en-oorlog-indonesi%C3%AB-1945-1950> (4 december 2017).
- Raben, Remco 'A New Dutch Imperial History? Perambulation in a Prospective Field', *BMGN – Low Countries Historical Review* 128 (2013) 1, 5-30.
- Said, Edward, *Orientalism* (New York 1979).
- Stoler, Ann Laura, *Carnal Knowledge and Imperial Power: Race and the Intimate in Colonial Rule* (Los Angeles 2002).
- Weerts, J.P.M., 'Nederland en zijn veteranen: aantallen, achtergrond, onderzoek en beleid', *Bijblijven* 24 (2008) 8, 9-16.
- Wolthuis, Rob, *Voorlichtingsbeleid met betrekking tot Nederlands-Indië 1945-1950: Picturale "story-telling" als propagandamiddel* (Masterscriptie maatschappijgeschiedenis, Rotterdam 2008).